

3.2. Kriminologie a viktimologie

Kriminologie je věda o kriminalitě. Zabývá se příčinami (teorie vzniku kriminality – srov.. teorie vzniku sociálních deviací), strukturou a dynamikou, Osobností pachatele, prevencí kriminality atd.

Trestný čin - situace, pachatel, oběť - kriminogenní situace

Dosud byla pozornost zaměřena především na pachatele a příčiny trestných činů. Od poloviny minulého století vzrůstá pozornost věnovaná důsledkům trestných činů a jejich obětem.

Kriminologie (from Latin *crīmen*, "zločin"; and Greek *-logia*, zde ve smyslu „učení“

Poprvé tohoto termínu použil francouzský antropolog Topinard v roce 1879. O šest let později se tento výraz objevil i v názvu Garofalovy knihy "Criminologia". Jako samostatný vědní obor se kriminologie konstitovala ve druhé polovině 19. století v Itálii, ovšem jejímu vzniku předcházela celá řada prací předních světových myslitelů, kteří se otázkou zločinu zabývali.

Klasická škola

Pol. 18.stol., založeno na utilitariánství (čin jednotlivce musí mít význam pro společnost), Jeremy Bentham vynalezl panopticon 1785, stráž sleduje, aniž by vězeň mohl vědět, či sleduje nebo ne, iluze neviditelné přítomnosti“.

Závažnost potrestání má korespondovat se závažností trestného činu.

Positivisté

Kriminalita je způsobena externími a interními faktory, které jsou mimo ovládnání jedince.

Cesare Lombroso, italský vězeňský lékař, pozdní 19. století, někdy považován za otce kriminologie.

„O typech zločinných“, některé fyziognomické znaky předurčují k páchaní trestné činnosti. Dle CL je mezi kriminálníky více leváku, považovat tedy leváctví za degenerující znak.

Lombroso představuje „atavistické kriminální tendence“, přístup ovlivněný frenologií (lebkozpyt) a Darwinem.

Atavismus: znaky předků objevující se u potomků, ovšem neplnící již žádnou funkci. (děti narozené s ocáskem, chlupy v podpaží)

O typech zločinných

Francouz Alexandre Lacassagne z Lyonu, konkurence Lombrosa, odmítl jeho teorii a upozornil na souvztažnost mezi kriminalitou a sociálními faktory.

Hans Eysenck řekl, že neurotici, psychotici a extroverti jsou více inklinováni k páčání trestných činů. Zdůraznil důležitost vývoje dítěte v rodině. Sociální pozitivismus tvrdí, že chudoba, příslušnost k subkultuře či nízké vzdělání může predisponovat jedince k páčání TČ.

20. léta 19. stol. Chicagská škola, sociologie města, Burgessův model města (concentric ring model, concentric zones), oblasti se zvýšenou kriminalitou. Vztah oblasti a typem a četností zločinu.

Teoretické pohledy v kriminologii zahrnují směry jako marxismus, psychoanalýza, funkcionalismus nebo systémové teorie.

Viktimologie je část kriminologie týkající se obětí trestných činů. Její vznik se datuje do roku 1947. Náš právní řád nezná pojem „oběť“ pouze „poškozený“

Předmět viktimologie:

- osobnost oběti
- vztahy pachatel - oběť
- role oběti v genezi TČ
- role oběti při vyšetřování
- pomoc obětem (!)

Viktimnost je disponovanost člověka stát se obětí

- existuje?
- mají vliv osobnostní vlastnosti, odlišnost a další skutečnosti? (statické pojetí)
- chování? (dynamické pojetí)
- povolání?
- další faktory?

Vztah: oběť - pachatel

- existuje – neexistuje?
- je objektivní? (bydliště, pracoviště, škola)
- je subjektivní? (příbuzenství, přátelství, známost, neformální skupina, parta)

Chování oběti

- aktivní - pasivní
- přispívající - tlumící

V praxi může nastat celá škála situací:

provokace - rvačka, slovní napadení, provokativní - chování, oblečení neopatrnost aj.

Spoluúčast oběti na trestném činu

„Vina“ oběti - žádná, malá, velká, výlučná (agresor usmrcený v sebeobraně)
Důležité je omezit podněcující chování a posilovat tlumící vč. vhodné sebeobrany.

Viktimizace je proces přeměny potenciální oběti ve skutečnou (trestný čin)

Primární viktimizace: - život, zdraví, fyzická bolest

- majetek
- psychické poškození (újma)
- morální poškození (újma)

Sekundární viktimizace: - nevhodný způsob vyšetřování

- publicita (sdělovací prostředky, „paparazziové“)

Pomoc obětem trestných činů

Instituce:

OSN - 1985 Deklarace základních zásad spravedlnosti pro oběti zločinu a zneužívání moci

Evropské forum služeb obětem - European Forum for Victim Services

„Sociální práva obětí trestných činů“

V ČR - Bílý kruh bezpečí – Zpravodaj BKB - „Standard služeb“

Pomoc obětem TČ

- materiální - kompenzace škody - pojišťovny, pachatel, stát, nevládní orgány zákon č. 209/1997 sb. – peněžitá pomoc státu lidem, kteří utrpěli újmu na zdraví, nebo pozůstalým
- psychologická – posttraumatická stresová porucha (syndrom) (znásilnění, mučení, válka, zemětřesení, záplavy), krizová intervence, dlouhodobá terapie
- sociální - bydlení (azyl), zaměstnání
- preventivní - kurzy sebeobrany, asertivity, publicita
- poradenská - v oblasti právní, materiální, sociální a dalších

Příklady trestných činů (asociálního chování), jejichž oběti potřebují naši pomoc zvláště naléhavě.

- Domácí násilí
- Týrání a sexuální zneužívání dětí

- Týrání starých lidí
- Šikana

Společné znaky: - vysoká latence

- obtížné dokazování
- nejasná hranice trestného činu
- závažné a dlouhodobé důsledky